

ІДЕНТИФІКАЦІЇ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ: НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ МЕТОДИКИ

IDENTIFYING SYSTEMICALLY IMPORTANT BANKS: IMPROVING THE DOMESTIC APPROACH

Стаття присвячена питанням ідентифікації системно важливих банків. Розглянуто особливості національних методичних підходів до визначення системної важливості банків країн ЄС, Швейцарії, США, Японії, Китаю, Казахстану, України тощо. Розроблено пропозиції щодо напрямів удосконалення вітчизняної методики ідентифікації системно важливих банків.

Ключові слова: системно важливий банк, ідентифікація системної важливості, потенційний системно важливий банк, наглядовий орган, методика ідентифікації.

Статья посвящена вопросам идентификации системно важных банков. Рассмотрены особенности национальных методических подходов к определению системной важности банков стран ЕС, Швейцарии, США, Японии, Китая, Казахстана, Украины и других. Разработаны предложения по направ-

лениям усовершенствования отечественной методики идентификации системно важных банков.

Ключевые слова: системно важный банк, идентификация системной важности, потенциальный системно важный банк, надзорный орган, методика идентификации.

The article is devoted to the identification of systemically important banks. The peculiarities of national methodological approaches to determining the systemic importance of banks of the EU, Switzerland, the USA, Japan, China, Kazakhstan, Ukraine and others are considered. The proposals on the directions of perfection of the domestic method of identification of systemically important banks are developed.

Key words: systemically important bank, identification of system importance, potential systemically important bank, supervisor.

УДК 336.71:330.094.4

Бура В.І.

аспірант кафедри банківської справи
Київський національний торговельно-
економічний університет

Постановка проблеми. Світова фінансова криза 2007-2008 рр. продемонструвала надзвичайну актуальність проблеми існування так званих системно значущих фінансових інститутів, зокрема банків, погіршення стійкості яких може спричинити втрату стабільності фінансової системи загалом. У зв'язку з цим виникла практична необхідність визначати банки, які є системно важливими у глобальних масштабах та в масштабах національної економіки, а також здійснювати посилений нагляд за їх діяльністю та регулювати її. З урахуванням потенційного впливу системно важливих банків (СВБ) на стабільність економічного розвитку та виникнення кризових явищ особливої актуальності набувають питання їх ідентифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологію ідентифікації системно важливих банків глобального та національного рівнів розроблено міжнародними наглядовими органами, а саме Базельським комітетом з банківського нагляду (БКБН) та Радою з фінансової стабільності [1]. Окремим аспектам ідентифікації системно важливих банків присвячено праці зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема С. Айвазяна, Г. Пенікаса [2], Л. Жердецької [3], І. Краснової [4], В. Міщенко, С. Науменкової [5], О. Примостки [6], Н. Шульги [7]. Віддаючи належне наявним напрацюванням, зауважимо, що окремі науково-практичні аспекти ідентифікації системно важливих банків в Україні залишаються невирішеними. Це обумовлює важливість проведення наукового дослідження, визначає його мету та завдання.

Постановка завдання. Метою роботи є розробка практичних рекомендацій щодо комплексного вдосконалення вітчизняної методики іденти-

фікації системно важливих банків з урахуванням міжнародного досвіду та сучасного стану розвитку банківської системи України. Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання: дослідити методичні підходи до ідентифікації СВБ національного рівня в окремих зарубіжних країнах та Україні; розробити практичні пропозиції, спрямовані на комплексне вдосконалення вітчизняної методики ідентифікації СВБ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика ідентифікації СВБ є досить новою для України. Так, Національним банком України лише наприкінці 2014 р. затверджено методику їх визначення (табл. 1). Серед запропонованих критеріїв системної значущості виокремлено розмір, взаємопов'язаність та напрям діяльності.

Дослідження міжнародного досвіду ідентифікації СВБ дає змогу говорити про недостатню комплексність та недосконалість вітчизняної методики визначення національних СВБ. До того ж виникає низка питань, пов'язаних з визначенням питомої ваги кожного критерію та індикатора, а також обґрунтуванням визначення порогового значення системної важливості (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать про те, що Японія, країни ЄС, Оман, Індія, Австралія, Сінгапур, Китай, Казахстан повною мірою використовують рекомендаційні БКБН критерії щодо ідентифікації НСВБ, тоді як Швейцарія, Канада, Росія та Україна використовують їх лише частково. Канада та Швейцарія не використовують у своїй методиці критерій складності, а Україна та Росія – критерії взаємозамінності та складності. Натомість, наприклад, в Україні використовується специфічний критерій – напрям діяльності (показником, що характеризує

цей критерій, є кредити, надані суб'єктам господарювання у промисловість, сільське господарство та будівництво), в Омані – внутрішнє відношення (“domestic sentiment”) (показником є частка депозитів домогосподарств).

Таблиця 1
Показники системної важливості банків в Україні

Критерій (питома вага, %)	Показник	Вага індикатора, %
Розмір (70)	1.1 Загальні активи.	35
	1.2 Кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ.	35
Напрямок діяльності (15)	2.1 Кредити, що надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією “А” (сільське господарство), “В” – “Е” (промисловість), “F” (будівництво).	15
Взаємопов'язаності (15)	3.1 Кошти, залучені від інших банків.	7,5
	3.3 Кошти, розміщені в інших банках.	7,5

Джерело: складено на основі джерела [8]

Таблиця 2
Порівняльна характеристика застосування критеріїв для визначення СВБ наглядовими органами країн

Критерій системної важливості	Країни ЄС	Японія	Швейцарія	Канада	Оман	Індія	Австралія	Сінгапур	Китай	Росія	Казахстан	Україна
Розмір	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Взаємопов'язаність	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Взаємозамінність	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
Складність	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-	+	-
Специфічний критерій	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+

Джерело: складено автором на основі джерел [8-19]

Водночас в національних методиках ідентифікації СВБ різниця полягає не лише в критеріях, але й в переліку показників, їх питомій вазі, правилах складання вибірки банків, алгоритмі розрахунку загального коефіцієнта системної важливості, пороговому значенні системної важливості та можливості застосування наглядового судження.

Так, в методології Японії до критерію взаємопов'язаності включають п'ять показників. Першими трьома є ті, що визначені БКБН (активи всередині фінансової системи, зобов'язання всере-

дині фінансової системи та цінні папери емітовані), а двома додатковими – ринкова ціна акцій, що віднесені до категорії наявних для продажу, та обсяг депозитів, сума за якими перевищує 10 млн. єн (гарантована сума вкладу) [10]. Всупереч рекомендаціям БКБН, який визначив доцільність врахування критерію між'юрисдикційної діяльності лише за ідентифікації глобальних СВБ, наглядові органи країн ЄС, Японії, Канади використовують показники між'юрисдикційних активів та між'юрисдикційних зобов'язань під час ідентифікації національних СВБ, але в складі критерію складності.

В Індії під час визначення СВБ формується вибірка банків, в яку потрапляють лише банки, коефіцієнт левериджу яких по відношенню до ВВП складає 2% і більше, а також п'ять найбільших іноземних банків [14]. У європейських країнах порогове значення потрапляння у вибірку встановлене на рівні 0,02% активів банку від загальних активів банківської системи країни [9]. В Україні правила складання вибірки банків не встановлені.

Наглядове судження під час ідентифікації СВБ використовується на прикладі наглядових органів європейських країн та Китаю; у Казахстані, Росії, Україні та низці інших країн воно не використовується.

З огляду на світовий досвід ідентифікації СВБ та сучасний стан розвитку банківського ринку доречно визначити такі напрями комплексного вдосконалення вітчизняної методики.

По-перше, вибір індикаторів та показників системної важливості банку.

Критерій розміру у вітчизняній методиці становить 70%, що, на нашу думку, є неприпустимим, оскільки ідентифікація СВБ, зрештою, зводиться лише до оцінки валюти балансу.

До того ж вітчизняна методика не враховує два критерії, що запропоновані БКБН, а саме критерії взаємозамінності та складності. Так, банківська система України не має такого високого рівня розвитку, як, наприклад, банківські системи європейських країн, а перелік банківських послуг є обмеженим, нетрадиційні банківські послуги знаходяться лише на початковому рівні розвитку, до того ж фондовий ринок не розвинений, що обмежує банки в роботі з цінними паперами, проте є низка ознак, що свідчать про важливість та можливість його заміни іншим, які варто враховувати під час визначення системної важливості банку.

У зв'язку з цим ми пропонуємо враховувати такі критерії та показники під час ідентифікації СВБ в Україні (табл. 3).

В рамках критерію «розмір» вбачаємо доцільним враховувати не лише балансові активи, але й позабалансові, що дасть змогу повною мірою оцінити масштаби діяльності кожного банку. Показники в межах критерію взаємопов'язаності, на наш погляд, доречно нині залишити без змін. Водночас

їх значення необхідно враховувати під час розрахунку не кінцевих, а середніх, що пов'язане з їх динамічністю. Використання агрегованих показників може нівелювати значення цього критерію системної значущості, внаслідок чого справді системно значущі банки не будуть включені до переліку, тоді як банки, що не мають системної значущості, навпаки, будуть вважатися такими.

Таблиця 3

Запропоновані критерії та показники визначення СВБ в Україні

Критерій (вага, %)	Показник	Вага індикатора, %
Розмір (40)	1.1 Сукупні активи (балансові та позабалансові).	40
Важливість (зокрема, взаємозамінність/інфраструктура) (40)	2.1 Об'єм розрахунків, що здійснюються через платіжні системи.	13,3;
	2.2 Кредити клієнтам.	13,3;
	2.3 Депозити клієнтів.	13,3
Взаємопов'язаність (20)	3.1 Кошти, надані банкам та небанківським фінансовим установам.	10;
	3.2 Кошти, отримані від банків та небанківських фінансових установ.	10

Джерело: розроблено автором

Критерій важливості та взаємозамінності пропонуємо оцінювати на основі трьох показників. Показник обсягу розрахунків через платіжні системи дає змогу визначити важливість функціонування банку для здійснення безготівкових операцій та можливість його заміни іншим. Так, одним з головних наслідків впливу можливого банкрутства «Приватбанку» на банківську систему України експерти визначають дестабілізацію на ринку безготівкових платежів («Приватбанк» здійснює лівову частку операцій через платіжні системи та контролює близько 80% платіжної інфраструктури). Оцінювання показників 2.2 та 2.3 є цілком аргументованим в межах цього критерію, адже обсяг кредитів, який банк надає юридичним та фізичним особам, займає суттєву частку у валюті балансу більшості банків та коливається, як правило, в діапазоні 60-80%; обсяг коштів клієнтів свідчить про негативний вплив на економіку країни та стан державних фондів.

Деякі автори пропонують враховувати під час ідентифікації СВБ замість показника «кошти, надані клієнтами», лише обсяг коштів фізичних осіб. На нашу думку, такий підхід є не досить вдалим, оскільки він зменшує системну значущість спеціалізованих банків, таких як корпоративні та інвестиційні. Водночас втрата коштів юридичними особами під час банкрутства банку (оскільки вони не підлягають гарантуванню ФГВФО) здій-

снює не менш значущий вплив на фінансовий сектор та економіку країни, ніж втрата коштів фізичними особами. Так, у зв'язку з масовим банкрутством банків протягом 2014-2015 рр. юридичними особами втрачено близько 25% загального обсягу коштів, наданих юридичними особами, по банківській системі України.

Відповідно до європейської методики ідентифікації СВБ та рекомендацій міжнародних органів нагляду критерії та показники в межах кожного з них мають однакову питому вагу. Однак у реаліях вітчизняного банківського ринку це не є обґрунтованим, адже частка міжбанківського кредитування як в активах, так і в пасивах в середньому не перевищує 10% валюти балансу. Критерій взаємопов'язаності для банківського ринку України не має такої сили впливу, як за кордоном, коли невиконання зобов'язань щодо отриманих кредитів одного банку може спричинити катастрофічний вплив на діяльність інших. В результаті критерію взаємопов'язаності присвоєно питому вагу у розмірі 20%.

Враховуючи стратегічні пріоритети розвитку банківського сектору, а особливо в напрямі розвитку ринку цінних паперів (передбачено комплексною програмою розвитку фінансового сектору до 2020 р.), зокрема ринку приватних цінних паперів, передбачаємо подальше вдосконалення цієї методики, зокрема включення до неї критерію «складність».

По-друге, встановлення порогового значення показника системної важливості. Нині НБУ визначено таке: «Банк вважається системно важливим, якщо його показник системної важливості є вищим, ніж розмір середньоарифметичного показника системної важливості банків. Середньоарифметичний показник системної важливості банків розраховується як співвідношення суми показників системної важливості банків до кількості банків, загальна сума показників системної важливості яких становить не менше 80 відсотків показників по банківській системі». На нашу думку, такий підхід є не досить вдалим, оскільки виникає ситуація, коли зростання концентрації ринку приводить до необґрунтованого зменшення кількості СВБ. До того ж не можна чітко встановити рівень системної важливості. Системна важливість банку є специфічною характеристикою, яку дуже важко оцінити кількісно. На нашу думку, більш доречним є визначення системно важливих банків на основі кластеризації, ніж встановлення порогового значення. Не виключається можливість застосування «порогового коридору» за прикладом методики ЄС.

По-третє, врахування наглядного судження. Оцінка банку (зокрема, його впливу на вітчизняну фінансову систему), як і будь-якого іншого об'єкта, процесу чи явища, не може здійснюватися лише математично на основі кількісних показників, є необхідним врахування експертної думки.

По-четверте, формування вибірки банків. Оскільки банківська система України містить значну кількість дрібних установ, доречно виключити відповідні об'єкти з процесу ідентифікації, встановивши відповідний поріг, як це відбувається, наприклад, в європейських країнах чи Індії. З цією метою пропонується розглядати банки, обсяг активів яких перевищує 1% від загального їх обсягу по банківській системі.

По-п'яте, забезпечення прозорості механізму визначення СВБ, тобто:

– алгоритм визначення СВБ, значення показників, на основі яких визначалися СВБ, отримані показники системної важливості, а також якісна інформація з відповідними аргументами та поясненнями НБУ мають бути висвітлені в документі «Щорічний огляд визначення СВБ»;

– СВБ повинні бути згруповані в три групи відповідно до рівня їх важливості з метою визначення обсягу формування буферу системної важливості; законодавством передбачено розподіл СВБ на три групи залежно від їх показника системної важливості, однак на практиці такий розподіл не відбувається.

По-шосте, ідентифікація потенційних системно важливих банків (ПСВБ). З огляду на те, що регулювання та нагляд повинні бути спрямовані на перспективу та враховувати макросценарії, тенденції розвитку банку та фінансового сектору, ми вбачаємо необхідним визначати поряд із СВБ потенційні СВБ. Потенційний системно важливий банк, на нашу думку, – це банк, який за рахунок наближення своєї діяльності до рівня системної важливості та прогнозованого її збільшення має потенціал отримати статус СВБ глобального чи національного рівня протягом наступних років.

Необхідність виявлення ПСВБ пов'язана із забезпеченням вчасного виконання ними вимог до діяльності СВБ та мінімізацією їх негативного впливу в кризові періоди. Визначення ПСВБ дає змогу передбачити момент отримання ними статусу СВБ.

На основі запропонованої вище методики ідентифікації СВБ (у зв'язку з відсутністю даних у вільному доступі показник «об'єм розрахунків, що здійснюються через платіжні системи» не враховувався, а замість показника «активи балансові та позабалансові» враховано активи лише балансові) як СВБ визначено «При-

ватбанк», «Ощадбанк» та «Укрексімбанк»; а як ПСВБ – «Альфа банк», «Укрсоцбанк», «Сбербанк Росії», «Райффайзен банк Аваль» та «Укргазбанк» (рис. 1).

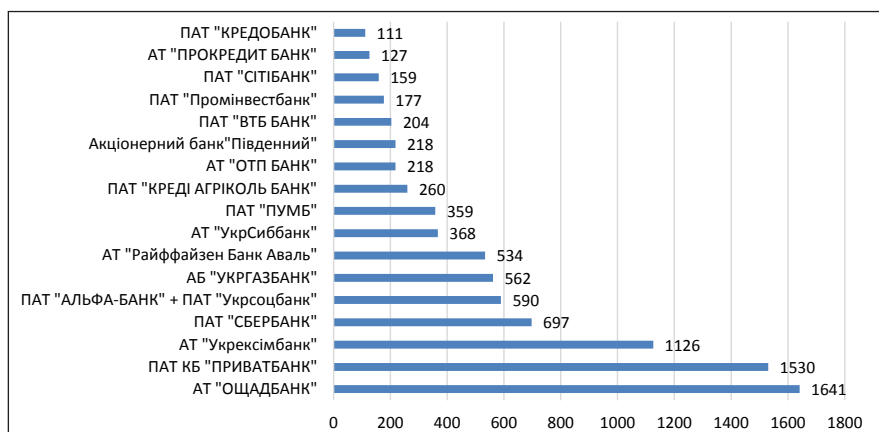
«Альфа банк» та «Укрсоцбанк» розглядаються як ПСВБ з огляду на те, що сума їх показників системної важливості відповідає необхідному для цього рівню (їх повне об'єднання в один банк планується до кінця поточного року).

До ПСВБ висувається вимога максимально привести свою діяльність до рівня СВБ, щоб у разі отримання статусу СВБ на початок року відповідати всім передбаченим нормам діяльності СВБ. Таким чином, НБУ повинен здійснювати моніторинг показників достатності капіталу ПСВБ з дати отримання ними цього статусу та аналіз їх бізнес-моделі.

До того ж ПСВБ на рівні з СВБ повинні формувати план відновлення відповідно до запропонованої нижче структури та змістовного наповнення.

Висновки з проведеного дослідження. Запропоновані рекомендації щодо комплексного вдосконалення вітчизняної методики ідентифікації СВБ, зокрема за рахунок розширення критеріїв та показників, визначення порогового значення системної важливості, виокремлення потенційних системно важливих банків та здійснення посиленого нагляду за їх діяльністю, є важливим кроком на шляху до більш ефективного регулювання та нагляду за фінансовою системою України, а також пов'язані з необхідністю мінімізації наслідків виникнення системних ризиків.

Водночас регулювання та нагляд ідентифікованих СВБ та потенційних СВБ є складним процесом, який передбачає всебічне врахування міжнародного досвіду наглядових органів, зокрема використання досвіду країн ЄС та реалізацію основних засад Базельського комітету, що постає предметом подальших наукових досліджень.

Рис. 1. Банки за показником системної важливості, розрахованим станом на 1 жовтня 2017 р. (б. п.)

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. A framework for dealing with domestic systemically important banks // Сайт Банку міжнародних розрахунків. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs233.pdf>.
2. Айвазян С., Андриевская И., Конноли Р., Пеникас Г. Выявление системно значимых финансовых организаций: обзор методологий. Деньги и Кредит. 2011. № 8. С. 13-18.
3. Жердецька Л. Системно важливі банки: проблеми ідентифікації та регулювання. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. № 6 (12). Ч. 2. С. 62-67.
4. Краснова І., Лавренюк В. Сутність та критерії ідентифікації системно важливих банків. Вісник Національного банку України. 2015. № 5. С. 18-24.
5. Науменкова С., Міщенко В. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. 2014. № 1 (105). С. 186-196.
6. Примостка О. Методологія визначення системно важливих фінансових організацій. Вісник ЖДТУ. 2014. № 4 (70). С. 175-181.
7. Шульга Н., Колодзієва С. Ідентифікація системно важливих банків. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 82-98.
8. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків: Постанова Правління Національного банку України від 25 грудня 2014 р. № 863. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14>.
9. Guidelines on criteria for the assessment of O-SIIs. URL: [https://www.eba.europa.eu/documents/10180/930752/EBA-G L - 2 0 1 4 - 1 0+\(Guidelines+on+O-SIIs+Assessment\).pdf](https://www.eba.europa.eu/documents/10180/930752/EBA-G L - 2 0 1 4 - 1 0+(Guidelines+on+O-SIIs+Assessment).pdf).
10. Assessment of Basel III G-SIB framework and review of D-SIB frameworks – Japan. URL: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d371.pdf>.
11. Assessment of Basel III G-SIB framework and review of D-SIB frameworks – Switzerland. URL: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d370.pdf>.
12. Chouinard E., Ens E. Assessing the Systemic Importance of Financial Institutions. URL: <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2013/12/fsr-december13-chouinard.pdf>.
13. Domestic Systemically Important Banks (D-SIBs): press releases of Central Bank of Oman. URL: <http://www.cbo-oman.org/circulars/D-SIBsFrameworkOman.pdf>.
14. Framework for Dealing with Domestic Systemically Important Banks (D-SIBs): press releases of Reserve Bank of India. URL: https://rbi.org.in/scripts/bs_viewcontent.aspx?id=2766.
15. Domestic systemically important banks in Australia: Information Paper of APRA. URL: <http://www.apra.gov.au/adi/Publications/Documents/Information-Paper-Domestic-systemically-important-banks-in-Australia-December-2013.pdf>.
16. MAS Publishes Framework for Domestic Systemically Important Banks in Singapore: press releases. URL: <http://www.mas.gov.sg/news-and-publications/media-releases/2015/mas-publishes-framework-for-domestic-systemically-important-banks-in-singapore.aspx>.
17. Designation of Domestic Systemically Important Authorized Institutions (D-SIBs): press releases of Hong Kong Monetary Authority. URL: <http://www.hkma.gov.hk/eng/key-information/press-releases/2015/20150316-3.shtml>.
18. О методике определения системно значимых кредитных организаций: Указание Банка России от 22 июля 2015 г. № 3737-У. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_184686.
19. Об утверждении Правил отнесения финансовых организаций к числу системообразующих: Постановление Правления Национального Банка Республики Казахстан от 24 декабря 2014 г. № 257-У. URL: www.nationalbank.kz/content/publish758395_25654.doc.